

Konsultat rajonale me artistët mbi trashëgiminë e së kaluarës

Beograd, Serbi
Më 6 dhjetor 2006

Konsultat janë organizuar nga Fondi për të Drejtën Humanitare, regjisori i teatrit dhe profesor në Akademinë e arteve skenike në Sarajevë, BH, Haris Pašović dhe Nenad Prokić, shkrimtar dramash dhe profesor në Fakultetin e arteve dramatike në Beograd, Serbi. Pjesëmarrësit (27) kanë qenë regjisorët, shkrimtarët, aktorët, disenjatorët, dhe një valltare/koreografe nga Kroacia, Bosnja dhe Hercegovina, Serbia, Sllovenia dhe nga Kosova. Fjalën hyrëse e mbajtën Haris Pašović, Nenad Prokić dhe Nataša Kandić (Fondi për të Drejtën Humanitare, Serbi). Për tubimin kanë informuar gazeta «Danas», «Mreža», B92 dhe SEE Cult.

Artistët kanë përgjegjësi ndaj fakteve, ndaj vetes dhe opinionit

Unë mendoj se detyra jonë është që të flasim të vërtetën dhe këtë e pret prej nesh shoqëria edhe kur me këtë të vërtetë nuk pajtohet. (Haris Pašović, regjisor i teatrit nga BH, Konsultat rajonale me artistë, Beograd, Serbi, më 16 dhjetor 2006.)

Ekzistojnë faktet. Për to nuk debatohet. Këtu hapet hapësira e gjerë dhe esenciale e përgjegjësisë. Zbulimi, zbardhja dhe respekti ndaj fakteve është punë serioze dhe për lëvdatë, para së gjithash për shkencën, për hulumtuesit. Artistëve dhe filozofëve i mbetet përgjegjësia tjetër, jo më pak e rëndësishme të bazuar në faktet: zbardhja dhe demaskimi i marifetit dhe mashtrimit. Mua më duket se artisti sipas definicionit është ai që denoncon dhe është mirë që se secili që do me u marrë me artin e angazhuar të pranojë këtë fakt mbi veten dhe punën e tij (Lazar Stojanović, regjisor filmi nga Serbia, Konsultat rajonale me artistë, Beograd, Serbi, më 16 dhjetor 2006.)

Pra, ne mund të rinovojmë fasadën e godinës, mund të ndërtojmë autostrada, ne mund të heqim pasaportat njëri tjetrit etj, por deri sa nuk i rrënojmë këto bllokada mentale, derisa nuk i spastrojmë dhe mes nesh nuk tregojmë se çka i kemi bërë njëri tjetrit, çfarë kemi punuar, ku e kemi lënduar njëri tjetrin, deri në atë moment ardhmëria nuk është e mundshme. Dhe unë konsideroj se përgjegjësia artistike është para së gjithash në një trimëri artistike të ballafaqimit me të vërtetën, në konfrontimin me atë të kaluarën dhe jo në ikjen nga e kaluara. (Dino Mustafić, regjisor teatri nga BH, Konsultat rajonale me artistë, Beograd, Serbi, më 16 dhjetor 2006.)

Kur flasim për përgjegjësinë e artistit, është çështje në vete për çfarë përgjegjësie flasim. Ndaj kujt është artisti përgjegjës? Unë mendoj se është përgjegjës para së gjithash ndaj vetvetes, e pastaj nëse shikojmë pak më gjerë, pasi që është personalitet publik, është përgjegjës edhe ndaj opinionit, me atë çka bënë dhe çka flet. (Filip David, shkrimtar nga Serbia, Konsultat rajonale me artistë, Beograd, Serbi, më 16 dhjetor 2006.)

Artistët nga ish Jugosllavia krijojnë në kontekstin e varrezave masive dhe krimeve të luftës

Në krijojmë në një kontekst në të cilin krimi i luftës është pjesë e përditshmërisë sonë, ku varrezat masive dhe zbulimi i varrezave të reja masive është lajm i përditshëm në televizionet tona, në

gazetat. Ne që i kemi mbi 40 vjet e mbajmë në mend një hapësirë kulturore në të cilën kemi jetuar dhe punuar, të cilës ia kemi ditë përparësitë dhe problemet, dhe me të cilin kemi dalë në krye disi, duke qenë shpesh edhe të lumtur në atë hapësirë kulturore. Kemi qenë edhe të palumtur. Ka pas njerëz që kanë qenë nën represion tepër, tepër të madh. (Haris Pašović, regjisor i teatrit nga BH, Konsultat rajonale me artistë, Beograd, Serbi, më 16 dhjetor 2006.)

Mendoj se do të ndodhin shumë gjëra pozitive, pa asnjë shtyrje, nëse ato ekzistojnë natyrshëm. Sepse unë jam artist vetëm përmes veprimtarisë sime dhe madje kam mjaftë vështirësi që të eksplikoj teorikisht edhe gjërat shumë të thjeshta, nëse nuk i realizojë në praktikë. Pra, nevoja ime praktike artistike, si edhe të kolegëve të mi, mund të ringjallë atë hapësirë kulturore. (Pjer Žalica, regjisor filmi nga BH, Konsultat rajonale me artistë, Beograd, Serbi, më 16 dhjetor 2006.)

Për shembull, kur ne shohim nga Bosnja, ndonjëherë e kemi më larg Banja Llukën, fatkeqësisht, sesa Nju Jorku. Beogradi ka qenë shumë, shumë më larg në këto vite, sesa Londra apo Nju Jorku. Tani kjo është zvogëluar. Gjërat megjithatë janë rregulluar, ja ku jemi, po vijmë, po vizitohemi. (Haris Pašović, regjisor teatri nga BH, Konsultat rajonale me artistë, Beograd, Serbi, më 16 dhjetor 2006.)

Ka ardhur teatri Atelie 212 [nga Beogradi] me tekstin «Art» të Jasmina Rezes. Mund ta paramendoni ironinë. Turneu i parë, teksti i Jasmina Rezes «Art» vjen me ndërmjetësimin e ambasadës së Zvicrës, Tek zjarri i amshuar, afër rrugës së Titos, kanë qenë dy tanke, si sigurim për artistët e Ateliesë 212 që kanë performuar këtë pjesë në Sarajevë. Në këtë performansë kanë qenë shumë pak kolegë të teatrit, nga Sarajeva. Në njëfarë mënyre ne e patëm injoruar këtë. Unë kam qenë kundërshtar i madh i ardhjes dhe nuk e kam konsideruar si ardhje të Ateliesë 212, sepse ka ndodhur mu me atë diktat politik që atëbotë vinte nga bashkësia ndërkombëtare. (Dino Mustafić, regjisor teatri nga BH, Konsultat rajonale me artistë, Beograd, Serbi, më 16 dhjetor 2006.)

Rikonstruktimi i hapësirës lokale dhe rajonale në planin kulturor është diçka e pashmangshme nga arsyeja se mjediset lokale, qoftë ajo e Zagrebit, qoftë e Sarajevës, Beogradit ose ndonjë tjetër, thjesht nuk janë të madhësisë së mjaftueshme për realizimin e prodhimit kulturor më intensivë. (Maroje Mrduljaš, artist vizual nga Kroacia, Konsultat rajonale me artistë, Beograd, Serbi, më 16 dhjetor 2006.)

I takoj atyre njerëzve që pranojnë se më ka ardhur shumë keq shkatërrimi i një hapësire kulturore në suazat e të cilit merrnim përshtypje dhe impulse shumë të çmueshme për njëri tjetrin. Unë e kisha të vogël edhe atë shtet të mëparshëm e mos të flas për këtë të cilin mund ta kaloj për disa orë me ndonjë automjet të vjetër. Unë jam adaptuar në mënyrën time, sikundër edhe ju në mënyrën tuaj. Shpresoj se nuk jam shkatërruar, dhe unë tash hap debatin për atë hapësirë, për atë çka ka ndodhur, për ne, për përgjegjësinë tonë njerëzore dhe artistike; shpresoj jo aq në atë çka ka kaluar, se në këtë që kemi sot dhe atë që vjen, sepse nëse kemi dështuar si njerëz ose kemi qenë thjeshtë të pafuqishëm, çfarë është tani përgjegjësia jonë para asaj që po vjen? (Nenad Prokić, profesor në Fakultetin e arteve dramatike, Serbi, Konsultat rajonale me artistë, Beograd, Serbi, më 16 dhjetor 2006.)

Përvoja ima personale është se e kam pas më lehtë të veproj më parë, gjatë luftës, sepse

disa gjëra ishin shumë më të qarta dhe gjithçka kishte edhe ngjyrat më të përndezura. Kam pas një ndjenje të misionit në atë çka kam punuar. (Pjer Žalica, regjisor filmi nga BH, Konsultat rajonale me artistë, Beograd, Serbi, më 16 dhjetor 2006.)

Artistëve të ri në Kroaci i duhet hapësira kulturore e cila respekton nevojat e tyre.

A do të shpenzoj unë tash gjithë energjinë në mënyrën që bëj një reagim ndaj të kaluarës dhe gjithë atë trashëgimi politike, apo në zhvillimin e vallëzimit modern në Kroaci dhe në rajon dhe të veproj që gjithçka të shkoj në këtë drejtim, që të ndërtohen qendrat e baletit, që të lëvizim drejt një ardhmëria çfarëdo që është ajo, e cila do t'i jepte njeriut të ri për ndonjë reagim ndaj të kaluarës. (...) ne duhet sot të reflektojmë trashëgiminë e së kaluarës, e as nuk kemi ardhmëri. Mendoj se mu kjo duhet të jetë tema e parë në listën tonë. (Tamara Curić, valltare, koreografe dhe pedagoge e vallëzimit modern nga Kroacia, Konsultat rajonale me artistë, Beograd, Serbi, më 16 dhjetor 2006.)

Artistët e kanë rolin e tyre në ndërtimin e memories historike që do të garantojë se varrezat masive nuk do të përsëriten më.

Çka nëse na ndodh që në krijimin e memories historike më së shumti do të marrin pjesë elitat politike që në pjesën më të madhe edhe janë përgjegjëse për trashëgiminë që kemi, duke inkuadruar ata që merren me shkrime, interpretime dhe analiza të trashëgimisë në mënyrën që e arsyetojnë dhe në të vërtetë e mbrojnë atë trashëgimi; çka do të ndodh nëse ata në krejt këtë do të mbisundojnë dhe a ka mekanizma dhe mënyra që kësaj t'i kundërvihen të gjithë ata, duke përfshirë edhe artistët, që do të krijojnë memorien historike e cila do të bëhet garantë se varrezat masive nuk do të përsëriten më. (Nataša Kandić, Fondi për të Drejtën Humanitare, Serbi, Konsultat rajonale me artistë, Beograd, Serbi, më 16 dhjetor 2006.)

Personalisht mendoj se e vërteta artistike mund të ndihmojë shumë në krijimin e kujtesës historike që do të mbetet nesër si e vërteta e njëmendtë për vajzën time që sot i ka dy vjet dhe për këtë e kam shumë për zemër që të ndikojë sa më shumë që mundem. (Duško Mazalica, aktor nga BH, Konsultat rajonale me artistë, Beograd, Serbi, më 16 dhjetor 2006.)

Mos më keqkuptoni, por kam frikë se këtu e vetmja trashëgimi thelbësore e së kaluarës do të jetë reparacioni i luftës. Kompensimi për dëmet e luftës mund të ndikoj direkt në industri, industrinë e artit dhe produksionin në vendin tim. Krejt këto që flasim për të vdekurit, për ligjin, për drejtësinë, për çfarë janë këto? Mendoj, nuk dua të banalizoj, por në fund të fundit, krejt kjo reduktohet në kompensim të dëmeve të luftës dhe ndoshta jemi afër njëfarë drejtësie. (Damir Nikšić, regjisor nga BH, Konsultat rajonale me artistë, Beograd, Serbi, më 16 dhjetor 2006.)

Trupi rajonal për të vërtetën do të ndihmonte më së shumti në krijimin e kujtesës së përbashkët historike.

Unë jam ithtare e asaj që të flitet për këtë trashëgimi dhe këtë histori dhe në lidhje me këtë të shfrytëzohen mënyrat e ndryshme, e njëri prej instrumenteve i cili më duket se mbase do të kontribuonte në zbardhjen më të plotë e asaj të kaluarës është formimi i trupit rajonal për zbardhjen e fakteve mbi të kaluarën. (Nataša Kandić, Fondi për të Drejtën Humanitare, Serbi, Konsultat rajonale me artistë, Beograd, Serbi, më 16 dhjetor 2006.)

Nëse flitet për instrumentin që do të na përfronte atij idealit tonë për zgjidhjen e çështjes së kujtesës historike, që nuk është instrument thjesht artistik apo edhe nuk është fare artistik, por është, domethënë, një instrument shoqëror, social dhe politik, dhe mbase edhe antropologjikë, për mua ky është Komisioni për të vërtetën dhe pajtimin. Edhe unë do të doja që të ekzistojë një Komision i tillë në trevën e ish Jugosllavisë, që do ti mundësonte njerëzve që e bartin barrën e krimit në vete, dhe atyre që bartin peshën e viktimës në vete, që ta komunikojnë këtë në një nivel më të gjerë, sepse krimi dhe viktimat janë masive dhe gjyqet vetëm pjesërisht mund ta zgjidhin këtë çështje. (Haris Pašović, regjisor i teatrit nga BH Konsulta rajonale me artistë Beograd, Serbi, B, 16. dhjetor 2006.)